

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
JAMOAT XAVFSIZLIGI UNIVERSITETI**

TILLARNI O‘RGANISH KAFEDRASI

“TIL – MILLAT KO‘ZGUSI”

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya
MATERIALLARI

2023-yil 18-oktabr

TOSHKENT

14. Умарова Ф. З. Готовность педагога к личностно-ориентированному образовательному процессу в школе //Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. – 2010. – Т. 8. – С. 385-387.

15. Умарова Ф. З. Развитие личности учащегося—залог обеспечения устойчивого развития //Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. – 2011. – №. 9. – С. 644-645.

16. Умарова Ф. З. КОМПЕТЕНТНОСТЬ И НРАВСТВЕННОСТЬ КАК ВЗАИМОДОПОЛНЯЮЩИЕ ФАКТОРЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РАБОТНИКА //Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. – 2016. – С. 495-497.

Erkayev E.T.

Jamoat xavfsizligi universiteti dotsenti, p.f.n.

Temirov J.,

Toshkent tibbiyot akademiyasi o'qituvchisi

MAXMUR SHE'RIYATINING TILI VA O'ZIGA XOSLIGI

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qo'qon adabiy muhiti vakili Maxmur she'riyatining tili va uslubi, uning so'z qo'llash mahorati, shoirning boshqa ijodkorlarga o'xshamaydigan o'ziga xos keskin fosh qiluvchi achchiq tili haqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: ijodkor, biografik metod, milliylik, ijtimoiy qatlam, ijodkor tili, xalq tili, ikki tillik hodisasi.

XIX asr o'zbek she'riyati faqatgina son va sifat jihatdan yuksalibgina qolmay, o'nlab yangi ijodiy urinishlar, o'zgacha hajviy janrlarning hajviyot olamiga olib kirilishi, qator yangi she'riy, hajviy usullarning kashf etilishi bilan ham ahamiyatlidir. Ular o'zbek she'riyatining bundan keyingi kamolotiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Muqimiy, Zavqiy, Komil

Xorazmiy, Avaz O'tar o'g'li singari ko'plab shoirlar ana shu janr va usullardan ilhomlanib ijod qildilar.

Har qanday ijodkorning adabiy merosi ko'lamini belgilashda "konkret ijodkor merosini to'laqonli tushunish va xolis baholash uchun uning hayot yo'li haqida to'liq tasavvurga ega bo'lish muhim ahamiyat kasb etadi. Ya'ni, adabiyotshunoslikdagi tadqiqot metodlaridan biri – biografik metodning to'la samara bilan ishlashi uchun konkret ijodkor hayoti va faoliyati haqidagi hujjatlarga ega bo'lish lozim." [1]

Qo'qonda yashab ijod qilgan Maxmur hayoti va ijodiga doir ma'lumotlar unchalik ham ko'p emas. Adabiyotshunoslar va adabiyot ixlosmandlariga uning ilk bora "Guliston" jurnalida bosilib chiqqan "Hapalak" she'ri ma'lum edi. Ushbu she'rdan keyin Maxmur ijodi maktablarning adabiyot darsliklariga kiritilgan va oliy o'quv yurtlari uchun tayyorlangan "O'zbek adabiyoti tarixi xrestomatiyasi" [2] da hamda "O'zbek poeziyasining antologiyasi" [3] da ham bosilib chiqqan.

Shoir Maxmur o'z asarlarini o'zbek va tojik tillarida yozdi. Shuning uchun Maxmur asarlari o'sha davrdagi o'zbek va tojik adabiy tili bilan tanishishga imkon beradi.

XIX asrda yashagan shoirlarning ko'pchiligi har ikkala tilni mukammal egallagan bo'lib, o'zbek va tojik tillarida asarlar yozar edilar.

Maxmur bir she'rini o'zbek tilida, yana boshqasini tojik tilida yozish bilan cheklanib qolmay, bir she'rni har ikki tilda ham erkin yoza oladi. Masalan, agar uning ba'zi muxammaslarida birinchi beshlik o'zbek tilida yozilgan bo'lsa, ikkinchi beshlikning to'rt misrasi tojik tilida, oxirgi misrasi o'zbek tilida yozilganligiga guvoh bo'lish mumkin.

Ba'zi she'rlarda boshlang'ich misralar o'zbek yoki tojik tilida yozilgan bo'lishidan qat'iy nazar, har bir bayt har ikki tilda yozilgan. Masalan, Xo'ja Mir Asad nomiga yozilgan hajviy she'riga e'tibor qilaylik. Bu she'rning birinchi bayti tojik tilida, ikkinchi bayti o'zbek tilida yozilgan:

Do'sh raftam ba gado xonai shayx-ul umaro,
Xo'jayi Mir Asad abtari avlodi ano.
Kecha ko'ngrim qushi qildi tama birla havo,
Xo'jai Mir Asad dargahiga ayladi jo. [4]

O‘zbek tilida yozilgan she‘rlarda tojik so‘zlarining ishlatilishi Maxmur she‘rlaridan ko‘p uchraydigan holdir. Bir necha misollar keltiramiz:

Sakpadar ikki qurrat-ul-ayni,
Ikki bozandayi qimor o‘lg‘ay.
Zoti manxus kulfat oludi,
Luqman mo‘ru, no‘shi mor o‘lg‘ay.

“Bunday misollarni ko‘plab keltirish mumkin. Bu misollar Maxmurning o‘zbek va tojik tillarini mukammal bilganidan, ulardan har doim foydalanganidan darak beradi.”[5]

Shuni ko‘rsatib o‘tish kerakki, garchi Maxmurning o‘zbek tilida yozilgan she‘rlarida tojikcha so‘z va ifodalar ko‘plab ishlatilgan bo‘lsa ham, shoirning sof o‘zbek tilida yozgan sodda, ravon, yengil tushunarli misralari ham bor:

Amakim xalq ichida bor o‘lg‘ay,
Lek muxtoju, xoru-zor o‘lg‘ay,
Qarilikda qaroqchilik qilsin,
Toki bo‘yniga cho‘b dor o‘lg‘ay.

Maxmur o‘z she‘rlarida oddiy xalq orasida ishlatiladigan so‘zlarni adabiy tilga kiritdi. Masalan, uning «Hapalak» she‘rida o‘sha davrda adabiy tilda kam ishlatiladigan «tovuq», «ignachi», «o‘rdak», «kapalak», «ko‘rshapalak» kabi hayvon va hasharotlarning ismlari, «katak», «kapa», «olachuq», «katalak», «guvalak», «sumalak», «ajirig‘», «o‘g‘ur», «o‘lasi», «qoq» kabilarni ko‘rish mumkin. «Avsofi qozi Muhammad Rajab» she‘rida «Andijon», «Yangiqo‘rg‘on», «Qoratepa» kabi joy nomlari, «qishloq», «patta», «latta», «mardikor», «teshik», kabi turdosh ot, «uzun», «devrang», «dastori zor» kabi sifatlar ishlatilgan. Bunday so‘zlar boshqa she‘rlarda ham ko‘plab uchraydi.

Maxmur bu bilan cheklanib qolmadi, balki xalq tilidagi ayrim ifodalarni ham adabiy tilga kiritdi. Xalq ichida ishlatiladigan «qo‘rqqanidan kapalagi uchib ketdi» degan obrazli ifoda orqali shoir Hapalak qishlog‘ining soliq daragini eshitgandan keyingi ahvolini tasvirlaydi:

Kecha nogoh eshitib shuhrati tillo pulini

Hapalak qo‘rqusidan uchdi misoli kapalak.

Shuningdek, tanqid qilingan shaxslarning hatti-harakatini tasvirlashda xalq og‘zida keng ishlatiladigan ifodalarni qo‘llaydi:

Du chashmi o‘st chun balg‘am,

Sarash monandayi shalg‘am.

Shoir Maxmur o‘z she‘rlarini yozishda ikki til: tojik va o‘zbek tillaridan keng foydalangan. Sir emaski, bu kabi ikki tillik hodisasi davr uchun tabiiy bo‘lgan va biz shu orqali qaysidir jihatdan ushbu ikki tilning adabiy jihatlarini anglashimizda qo‘l keladi. Maxmur xalq orasida urf bo‘lgan tildan keng o‘rinlarda foydalanadi, ba‘zi nuqtalarda xalq talaffuzidagi shaklini olib qo‘ya qoladi. Shuningdek, xalq tilidagi ayrim ifodalarni uning she‘riyatida uchratishimiz mumkin: “qornini yorsang alif ham chiqmaydi, “qo‘rqqanidan kapalagi uchmoq”. Xalqning ijodiy boyligi bo‘lmish folklor namunalarining Maxmur ijodida qo‘llanishi adabiy tilning boyishiga va uning xalqchilligi oshishiga ma‘lum ma‘noda hissa qo‘shdi.

Umuman olganda, uning tili, uslubi, ifodalash yo‘sinida biroz g‘aliz holatlar ham yo‘q emas. Maxmur tilini tushunish biroz og‘irroq, chunki uning ijodida bu kabi so‘z va ifodalar ko‘p uchraydi va bu kabilarning ma‘nosini tushunish uchun o‘quvchidan yaxshigina bilim talab qiladi.

Adabiyotlar:

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish: Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. –T.: A.Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashri, 2004. –18 b.
2. Ўзбек адабиёти тарихи хрестоматияси, т. II. – Тошкент. – Б. 224.
3. Ўзбек поэзиясининг антологиясию. – Тошкент, 1948.– Б.189.
4. Махмур девони
5. Азиз Қаюмов. “Махмур.” Ўзбекистон Фанлар академияси нашриёти. – Тошкент, 1958. 34 б.
6. Erkaev E.T., Suyarov N.T. Implementation of National-Regional Component un the Educational Process in the Republic of Uzbekistan. Current Research Journal of Pedagogies August 2021 Volume II SJIF (Impact Factor)-5.714. –P. 117-121.
7. Erkaev E.T. Chet til ta’limida tarjima mashqlari. J. Til va adabiyot ta’limi, 2022 yil 6-son. - B. 55-56.

8. Erkaev E.T. Chet tilni amaliy o'rganishda mustaqil yondashuv. J. Til va adabiyot ta'limi, 2023 yil 2-son. - B. 18-19.

9. Erkaev E.T. Mustaqil ta'limni tashkil etishda mashqlarning ahamiyati. J. Til va adabiyot ta'limi, 2023 yil 3-son. - B.39-40.

Hashimova S.

filologiya fanlari doktori, DSc

Jamoat xavfsizligi universiteti

Tillarni o'rganish kafedrası professori

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE MODERNIZATION OF EDUCATIONAL CONTENT

Annotation: Update the content of teaching foreign languages is manifested in the fact that the selection of themes and issues of foreign language communication is focused on the real needs and interests of today's students, taking into account the different age groups, to strengthen the detailed nature of learning in general. Particular attention in the selection of the content of teaching foreign languages is given sociocultural knowledge and skills to enable students to adequately represent the culture of their country in the process of foreign language communication.

Key words: foreign language communication, socio-cultural environment, practical implementation, innovative teaching strategies.

Ensuring a stable functioning and development of education necessary conditions for the development of society and the state, in many countries, has long been regarded as a priority public policy issue. Education reforms are currently under way in most developed countries. In the XXI century in determining the competition between states will be the level of education of the nation as a whole, its ability to implement and develop advanced technologies. Speaking about the benefits of systematic teaching children a foreign language at primary school age, it should be